

6.

WALDMANN JÓZSEF (1708-1790)

1732 – 1750

Az Úr öl és elevenít, Sírba visz és visszahoz.*

*1Sám 2,6

*Erőtlen és összetört vagyok nagyon,
s szívem keserűsége miatt jajgatok.**

*Zsolt 38,9

1732. július 23-án József a pozsonyi zsidó temetőben elmondta atyja sírja felett a Kadist. Jajongó vigasztalhatatlan anyját támogatnia kellett, aki a rá nehezedő súlytól alig tudta hazavonszolni magát.

József fejében kavargtak a gondolatok. Múltjában kutatva kereste a választ sok kérdésre, melyet nem tudott időben megkérdezni atyjától. Emlékezett arra, hogy miket hallott tőle két évvel azelőtt, és most sajnálta igazán, hogy az elmondottakat akkor csak egy öregecske elme képzelményeinek gondolta. Szégyellte magát, amiért atyja kedvéért időről időre visszamondott néhány részletet az öreg által ismételtetett történetekből, de azokat soha el nem hitte, és mindig azt mondogatta, hogy „Még hogy keresztények, mozlímok legyenek az őseim, nahát... Meg mi ez sok zagyvaság a törökről, tatárról, angol királyról meg a szigetekről. Ugyan, ugyan... képzelődik az én jó atyám.” Egyedül a Vértesnél elásott Tóra tűnt valamelyest hihetőnek, ezért elhatározta, hogy ha egyszer gazdag lesz, és megengedheti magának, elmegy, és megnézi a rejtékhelyet. Anyja állapotában nem állott be változás, ezért József megelégedve a gyászt, atyjától örökölt szűkös jövedelmeit felmérte, és látván az eredményt, a maradék posztó-készletet szekérra rakta, és elindult a Dunántúlra házalni.

Győrben az a szerencsétlenség érte, hogy szekérével beleütközött egy másik kereskedő fényesre pucolt és a piactérre túlságosan gyorsan behajtó szekérébe. Mindkét szekér felborult, az áruk szerteszóródtak. A nagy riadalom közepette a több sebből vérző József megpróbálta magyarázni, hogy nem ő volt a hibás, de senki nem hallgatott rá. Lefogták, és mivel a kárt megfizetni nem tudta, bezárták a tömlőcbe. Néhány nap múlva megjelent egy magát Márton Ferencnek mondó uraság, aki ügyvédnek adta ki magát. Megtudta tőle, hogy a felborított szekér mögött hintón utazó egyik hölgy küldte őt, mivel szemtanúja volt annak, hogy József véten volt az ütközésben. Az ügyvéd kiváltotta Józsefet, és elvitte a jötevőjéhez, aki egyébként a felborult szekér tulajdonosának rokonságához tartozott.

Szter kegyesen fogadta Józsefet. József úgy látta, hogy a hölgy valamivel idősebb lehetett nála. József értette a német szót, társalogni kezdtek,

majd a kölcsönös udvariaskodás végeztével József észrevette, hogy Eszter az illendőség határain túlmenve figyelte őt érdeklődéssel. Azt is látta, hogy Mógen Dóvidot (Dávid-csillagot) hordott a nyakában, így feltette magában, hogy egy gazdag zsidóval hozta össze a szerencséje. Eszter estére visszarendelte magához, adott neki pénzt, hogy illendően felöltözzék.

Este József az új gúnyjában, zavarban érkezett meg a fogadóba, ahol az Oppenheimer lányok szálltak meg. Eszter, felhívta magához, borral kínálta, majd azon mód vetkőztetni kezdte a rémült és tapasztalatlan fiút, aki a bortól lerészegedve nem igazán tudott védekezni a támadás ellen. A megtapasztalt érzések Józsefben felkeltették a vágyat és az éjszaka további részében átvette a kezdeményező szerepet. Hajnalban, az önkívületben lévő Józsefet Eszter kihajtotta az utcára, homlokon csókolta, megköszönte neki a szolgálatait és megkérte, hogy többé soha ne látogassa meg. Józsefen úrrá lett a kétségbeesés. A következő napokban Győr terein kóborolt pazar ruhájában miközben átkozta magát paráznasága miatt. A legrosszabb pedig az volt, hogy szüntelenül vágyott arra, hogy a lányt ismét megláthassa.

*A ki elvonja magát az erkölcsi tanítástól, megútálja az ő lelkét;
a ki pedig hallgatja a feddést, értelmet szerez.**

* Péld 15.32

*Mert színmézet csepeg az idegen asszony ajka,
és sí mább az olajnál az ő ínye.**

* Péld 5.3

*Énekeljétek az Úrnak, dicsérjétek az Urat,
mert a szegénynek lelkét megszabadítja a gonoszok kezéből.**

* Jer 20.13

Egy hónap múlva, amikor József már egy kissé magához tért, áruit úgy-ahogy megtisztította, szekerét maga kijavította, a szállásán két inas jelent meg, megragadták, majd egy hintóba tuszkolták és visszavitték az éjszakázása helyére. József meg volt győződve arról, hogy menten agyonverik, mivel kitűdött az ügy, és a lány bizonyosan erőszakról számolt be.

A fogadóteremben a szigorú ábrázatú férfi és a megszégyenült lány várta Józsefet. A férfi elmondta, hogy eddig eltúrte a lánya hasonló erkölcs-telenségeit, de most, hogy teherbe esett, kitagadja a családból. József menteni próbálta a lányt, de a férfi félbeszakította, átadott neki egy nagy zacskó arany-pénzt, és a lányt a kezébe lökte. A két inas kivitte őket a házból, és József szállására vitték a fiatalokat.

A két fiatal döbbsen ült egymással szemben. A lány egy idő után felengedett, és szinte boldogan mesélte el, hogy ezzel vége a rabságának, mivel a férfi, akivel József is találkozott a nagybátyja volt, aki szüleinek halála óta

gyámkodott felette, de ezt nem önzetlenül tette, hanem azért, hogy vele erőszakoskodhasson. Eszter elmondta, hogy immáron tizenöt éve menekül a bácsi vágyai elől, odaadva magát minden jóképű férfinak, csak hogy bosszant hassa az öreget.

Józsefben megszakadt valami. Ott ült előtte a világ legszebb terem tése, aki állítólag a gyermekét hordozta a méhében, és aki számtalan férfinak volt a kedvese azelőtt. Kétségbe volt esve, hogy gyermek (már ha az övé), milyen sorsra kerül ilyen anya mellett. Eszter állította, hogy a gyermek Józseftől van, de szavai kétséget ébresztettek a férfinak. Egész éjszaka gondolkozott, és arra jutott, hogy Istennek bizonyosan tervei vannak vele, hogy így rendezte már az első lépéseit is, atyja, Áron halálát követően. Hajnalra megszületett benne a döntés, reggel Eszterrel együtt felkeresték a rabbit, aki gyorsan összeadta őket 1733. augusztus 13-án, hogy a születendő gyermek törvényes legyen. József nagyon félt a házasságtól mert tudta:

*Mert mély verem a tisztátalan asszony,
és szoros kút az idegen asszony.**

* Péld 23.27

József írt anyjának, hogy megnősült, de mivel azt is megírta, hogy milyen körülmények között, Hanna nem kívánt találkozni menyével.

József és Eszter útnak indult az Oppenheimer család egyik beszállítójához Karánsebesre. Decemberben érkeztek meg és mivel az elkényeztetett Eszteren erőt vett a teljes fáradtság, ott is maradtak a gyermekük, Dávid megszületéséig.

Dávid 1734. március 29-én látta meg a napvilágot. A szülők a gyermek féléves korában visszaindultak Pozsonyba, de végül ismét Győrben telepedtek le, ahol a következő két évben két gyermekük született. Eszter nem hagyott fel az idegen fiatal férfiak iránti szeretetével, de mivel a három gyermek mind nagyon hasonlított egymásra, József valahogy elviselte ezt az állapotot, mert remélhette, hogy a gyermekek legalább tőle származnak. József ezekben az években tanult emberré vált, minden idejében a Tórát tanulmányozta azért, hogy választ kapjon belőle a feleségével kapcsolatos súlyos kérdéseire. A többi zsidó azt látta, hogy József végtelenül szorgalmas zsidó ember, aki elhanyagolja feleségét. Nem tudták, hogy Eszter kicsapongásai közben olyan betegséget szedett össze, amely halálos veszedelmet jelentett, és ezt József időben felismerte.

Józsefnek a feleségével kapcsolatos megpróbáltatásai végül nem tartottak sokáig. 1738. januárjában szörványosan megbetegedtek az emberek pestisben, és ez a kór vitte el februárban Esztert is.

József és a kicsi Dávid a temetés után a két leánnyal elmenekültek a kór elől Pozsonyba, Hannához, aki szinte esztét veszttette az örömtől, hogy gyermekét és unokáit élve kapta vissza, ezután sem foglalkozott azzal, hogy ki is volt az ő menyje, Oppenheimer Eszter.

1739 nyarán egy pogrom során felgyújtották József házát, az teljesen leégett. A család felkerekedett és elindult kelet felé, mivel nyugatról érkeztek akkoriban az üldözések. Hanna mindenáron Kijevbe szeretne volna vinni a családját, oda, ahol ő született, de József nem volt hajlandó Kassánál megszövegni, mert nem akart elszakadni atyái földjétől. Végül letelepedtek Kassán, ahol József 1745-ben újraházasodott. Második házassága gyermektelen maradt, és négy év múlva a második felesége elszökött tőle. A szegénnyel nem tudott megbirkózni, ezért újra útra keltek, és Szepsire mentek, csatlakozva az ottani apró hitközség tagjaihoz. A hitközség tulajdonképpen Görgön és Almáson működött, Szepsiben csak két család lakott, így József elbújhatott a világ és bánatai elől, és nevelhette gyönyörű gyermekeit.

Szepsiben röviddel az érkezésük után meghalt Hanna. József most az ő sírja felett mondta el a Kadist. 1750 szeptemberét mutatta a kalendárium.

*Örvény örvényt hív elő zuhatagjaid hangjára;
minden vízáradásod és hullámod összecsap fölöttem!
Nappal kiküldte kegyelmét az Úr, éjjel éneke volt velem,
imádság az én életem Istenéhez.
Hadd mondjam Istennek, az én köszálamnak:
Miért felejtkeztél el rólam?
Miért kell gyászban járnom ellenség háborgatása miatt?
Mintha zúzóadás volna csontjaimban,
mikor gyaláznak engem az én szorongatóim,
naponként ezt mondván nekem:
Hol van a te Istened?
Miért csüggedsz el lelkem, és miért nyughatatlankodol bennem?
Bízzál Istenben, mert még hálát adok én néki,
az én szabadítómnak és Istenemnek.**

* Zsolt 42 ,8-12

1750-1760

*Mikor megsokasodtak bennem az én aggódásaim:
a te vizsgáztatásaid megvidámították az én lelkemet.**

*Zsolt 94,19

József gyermekei növekedtek, ő pedig különös szeretettel csüngött Dávid fián, aki sokat segített, hogy sanyarú sorsát feledni tudja. A környékbeliek nem bántották, inkább elnézőek voltak vele, aki amikor ideje engedte állandóan olvasott és imádkozott. Nem merte felvállalni mások előtt, hogy önmagában sokkal több tehetséget érez, mint amit mutat valójában.

1752 nyarán a tizennyolc éves Dávid világot akart látni, Kassára ment és bejelentkezett katonának. Mikor hazament és elmondta, mi történt, József hamut szórt a fejére, megtépte a szakállát, de végül útjára bocsátotta a fiát, aki nagy kedvvel és büszkén vonult be Kassára. Útközben terveket szövögetett, hogy ha elegendő pénzhez jut, taníttatja magát, és perbe száll az Oppenheimer vagyontól őt megillető részért.

Az orvosi vizsgálaton Dávid könnyedén ment át, és mivel szép szál erős és értelmes legényné serdült, kiemelték a többi újonc közül, s a kassai városháza védelmére rendelték ki. Haját, szakállát és pajeszát természetesen lenyírták, ezek nélkül Dávid meztelennek, de ugyanakkor szabadabbnak érezte magát.

Dávidot sokszor meglátogatta az atyja, messziről nézte, ahogy felnőtt fia hogyan igazítja útba az ügyeiket intézni vágyók sorát. Az azonban aggasztotta, hogy egy előkelő hölgy napi rendszerességgel környékezte meg az őrsgében álló fiát különféle okokkal. Hiába figyelmeztette Dávidot, hogy nem lesz ennek jó vége, a fiú hiúságának jól esett, hogy futnak utána a nők. József keserűen állapította meg, hogy Dávid az anyja vérét örökölte, ami a szenvedélyeket illeti. Dávid pedig megróttá az atyját azért, mert az őrsgében állandóan zaklatta intelmeivel.

*Fiam, ne járj egy úton ezekkel,
tartóztatd meg lábaidat ösvényüktől;**

* Péld 1.15

*Hallgasd, fiam, a te atyádnak erkölcsi tanítását,
és a te anyádnak oktatását el ne hagyd.**

* Péld 1.8

*Hogy megszabadítson téged a nem hozzád tartozó asszonytól,
az idegtől, a ki az ő beszédével hizelkedik,**

* Péld 2.16

1753 keresztény Húsvétjakor Dávid volt őrsgében. A város kihalt volt, csodálkozott is, amikor lépteket hallott közeledni. Egy vele azonos korúnak látszó és természetben vele egyező ifjú lépett hozzá olyan uniformisban, amelyet Dávid maga is hordott. Közölte Dáviddal, hogy most helyettesíteni fogja, mivel Julianna kisasszony látni óhajtja őt. Dávid nagy örömmel ment a találkozóra, mert tudta, hogy ez a cserfes Pottornyay leány, közel sem olyan kis ártatlan virágszál, mint aminek a családja láthatóan hiszi. Igaza is lett. Julianna és Dávid titkos viszonyra lépett egymással, amelyet (mindazon túl, hogy kapcsolatuk törvénytelen és erkölcstelen volt) azért is titkolniuk kellett, mert akkoriban halál várt arra a zsidóra, aki keresztény lányt „rontott meg”. Különösen azért volt kényes a helyzet, mert ezekben az időkben (ahogyan már vagy harminc éve) jelentős számban érkeztek Csehországból és Morvaországból zsi-

dó férfiak családjakkal, akik III. Károly rendelete értelmében, mint másod- vagy sokadszülött férfiak nem házasodhattak és nem telepedhettek le. Ezeken a nincstelen, vagyontalan és családi névvel még mindig nem rendelkező kóbor zsidókon sokan élcelődtek és sok bántásban volt részük. Dávid is ebbe a hibába esett: láthatóan különbözött tőlük, és ezt a különbséget ő maga is hangsúlyozta. Ebben sem hitt atyjának:

*A kik hiú bálványokra ügyelnek,
elhagyják boldogságukat;**

* Jón 2.9

Dávid törvénytelen kapcsolata zavartalan volt addig, amíg József véletlenül tönkre nem tett mindent. Történt ugyanis, hogy 1754 egy meleg nyári estéjén József váratlanul meglátogatta fiát, és a poszton a másik fiatalembert találta. Fellármázta a környéket, mert attól tartott, hogy Dávidot megölték, és a város ellen támadás készül. Az őrt álló fiatalember szerencsétlen módon elszólta magát, és így Dávidot néhány percen belül a Pottornyay lány ágyából húzták ki a keresésére indulók.

Bírósági ügy lett a dologból. Amíg a katonai törvényszék és a büntető törvényszék azon vitázott, hogy melyik jogosultabb elítélni Dávidot, Julianna kitartott Dávid mellett. Végül Dávidot börtönre ítélték, és helyben tartották fogva. Julianna, aki addigra már nagyon megszerette Dávidot, ezután minden áldott nap azzal nyaggatta apját, hogy szabadítsa ki a fiút a börtönből. Az apja elzárkózott ettől, és levegőnek nézte a zsidóval összefekvő lányát. József is kitagadta fiát, és szégyenében ki sem tette a lábát Szepsiből.

Julianna három év sikertelen próbálkozást követően rájött arra, hogy ha Dávidot ki nem engedik, akkor vagy neki kell bevonulnia hozzá vagy másképp kell kiszöktetnie szerelmét. Szinte ujjongott, amikor rájött a megoldásra: be kell térnie zsidónak, perújrafelvételt kell kezdeményeznie, és feleségül kell mennie Dávidhoz.

Így is lett. Egy egész város beszélte Julianna bátorságát és állhatatosságát. Hosszú tanulás és küzdelem végén betért a görgői közösségbe, perújrafelvételt kért, és 1760 februárjában közvetítő útján nőül ment az egyébként fogságban lévő Dávidhoz, akit az öt év börtön után szabadon engedtek. Juliannát (aki ekkor már Janka volt) az sem érdekelte, hogy a családja kitagadta, vagyonától megfosztotta, nevét kiírták a családi levéltárból: véghezvitte elhatározását.

A kiszabadulást a szerelmesek magukban ünnepelték meg, azon sem a lány, sem a férfi családja nem vett részt. Boldvára költöztek és háztáji gazdálkodással foglalkoztak. Ők voltak az első zsidók a településen.

Nyáron váratlan vendég érkezett: József, Dávid apja, aki elmondta, hogy látomása volt néhány napja, és abból megértette, hogy meg kell bocsátat-

nia fiának és menyének. Az apa, a fiú és a már várandós feleség összeültek, és békességben tértek vissza Szepsibe.

*Ezek az emberek békességesek velünk, hadd lakjanak e földön,
és kereskedjenek benne, mert ímé e föld elég tágas nekik;
az ő leányaikat vegyük magunknak feleségül,
és a mi leányainkat adjuk nekik.**

* 1Móz 34,21

1760-1762

*Ideje van a keresésnek és ideje a vesztésnek;
ideje a megőrzésnek és ideje az eldobásnak.**

*Préd 3,6

József egyedül lakott egy olyan házban, amely mellett Dávidéké állt. Mivel már ötvenéves elmúlt, és sok évtizeden keresztül csak a létfenntartásért küzdött, nagyon fáradtnak érezte magát. Eszébe jutott, hogy a Vértesnél elásott Tórával kapcsolatban milyen fogadalmat tett, most azonban mégis úgy gondolta, hogy szegénységében elkelve a segítség, most kellene próbára tennie atyja szóbeli hagyatékát.

Elhitette Dáviddal, hogy őseinek sírját fogja meglátogatni, ezért néhány hónapos útra indul. Dávid nem firtatta az utazás okát, és csak remélte, hogy nem történik semmi baj az út során.

*És mondának néki:
Kérdezd meg Istentől, hogy hadd tudjuk meg,
ha szerencsés lesz-é a mi útunk, a melyen járunk?**

* Bír 18.5

*El ne távozzék e törvénynek könyve a te szádtól,
hanem gondolkodjál arról éjjel és nappal,
hogy vigyázz és mindent úgy cselekedjél, a mint írva van abban,
mert akkor leszel jó szerencsés a te utaidon és akkor boldogulsz.**

* Józs 1.8

1760 júliusában József már Debrecen környékén járt, amikor a megyei őrség igazoltatta. Nem volt nála hiteles bizonyítvány személyéről, és harmincadhivatali cédulát sem tudott felmutatni, ezért lefoglák és erőltetett menetben néhány hónap alatt kitoloncolták a többi hontalan zsidóval együtt Havasalföld határába.

József 1761 januárjában, pénz, irat nélkül, ott fagyoskodott Havasalföldön, míg fiáék semmit nem tudtak róla Szepsiben. Nem volt más lehetőség, felkereste hát a vajdát és félig oroszul, félig magyarul megértette vele, hogy ha segít visszajutni Magyarországra, egy kincsnek vezető nyomára a kísézőül adott zsoldosokat. A vajda felmérte a csekély kockázatot és adott két székely kíséret, akiknek egyébként is Budára vezetett volna a dolguk. Májusban értek Diószegre, s megpihentek a falu határában. Itt a kísérek kivallatták végül Józsefet a kincssel kapcsolatban, és arra kényszerítették, hogy a rejtékhelyet megmutassa. Józsefnek szerencséje volt, mert egyszerre csak feltűntek a határőrök, akik kiszabadították a fogságából. Jószívú emberek voltak, és a hivatalnál íratok egy új passzust Józsefnek, amivel hazatérhetett.

József háta mögött hagyva Vértest, serényen megindult Szepsibe, ahová meg is érkezett 1762 szeptemberében. Soha többé nem akart útra kelni, csak feledni akarta, amit az atyjától hallott.

*Sőt elfelejtkeztek az ő tetteiről,
csodáiról, a melyeket mutatott nékik.**

*Zsolt 78,11

*Nincs emlékezet az előbbiekről;
azonképen az utolsó dolgokról is, melyek jövendők,
nem lesz emlékezet azoknál,
a kik azután lesznek.*

* Préd 1.11

*Mert ezer esztendő annyi előtted,
mint a tegnapi nap, a mely elmúlt,
és mint egy őrzési idő éjjel.**

* Zsolt 90.4

*Azért azt mondom:
Nem emlékezem róla,
sem az ő nevében többé nem szólok;
de mintha égő tűz volna szívemben,
az én csontjaimba rekesztetve,
és erőlködöm, hogy elviseljem azt,
de nem tehetem.**

* Jer 20.9

*És monda néki az Úr:
Békesség néked!
ne félj, nem halsz meg!**

* Bír 6.23

1762-1790

*Ímé tenyérynívő tetted napjaimat, és az én életem te előtted, mint a semmi.
Bizony merő hiábavalóság minden ember, akárhogyan áll is! Szela.**

* Zsolt 39,6

Dávid és családja felszabadult örömmel fogadta Józsefet, akit már halottnak hittek. Boldogságukat csak az zavarta meg, hogy József a visszatérte után teljesen magába zárkózott, nem foglalkozott a családjával, és csak a Tóra olvasásának szentelte minden idejét. Háza vallásos zárandokhelyé vált, tanított a jesivában, magyarázatait más jesivákban is tanítani kezdték. Dávid hallotta, hogy haszidnak szólítják atyját, de nem fogta fel, hogy ez mit jelent.

Dávidnak és Jankának lányaik születtek. Kereskedelemről tartották el magukat, illetve 1767-től kezdve egy titkos jötevő által támogatást nyertek. Fél-évente megjelent egy néma és analfabéta ember, aki mindig hozott magával egy zacskó dénárt, annyit, amennyit egy fél évre egy családfőnek adóban fizetni kellett. Egyik alkalommal Dávidnak sikerült követnie a küldöncöt és látta, hogy Kassán a Pottornyay ház előtt veszi át fizetségét Janka egyik testvérétől. Dávid legközelebb meghatottan köszönte meg a segítséget, és azt kérte Jankától, hogy ha születik fiuk, azt nevezzék el Mártonnak, Janka apja után.

1769. november 5-én megszületett Waldmann Márton, aki Dávid nagyapja után az Áron nevet is megkapta. Egy hét múlva megállt egy kocsis a házuk előtt, és egy öregember botorkált le arról. Janka apja volt, aki eljött meglátogatni az ő zsidó unokáját. Kezébe vette a kisedet és zokogva csókolgatta. Mint kiderült, a kicsi Márton volt az egyetlen fiúunokája az öreg Pottornyay Mártonnak. Az öreg megeskette Dávidot és Jankát, hogy jól viselik gondját az unokának, és biztosítják a láthatását. Ezért cserébe védelmet nyújt a családnak, ameddig erővel bírja.

Az öreg Márton és az öreg József a kapuban találkozott. Megmérték egymást, majd emberesen összeölelkeztek.

*Minden időben szeret, a ki igaz barát,
és testvérül születik a nyomorúság idejére.**

* Péld 17.17

A látogatás után Dávid kereskedése apósa segítségével révén valóban könnyebben ment.

József továbbra is csak a hitnek élt, és nem vette észre, hogy Dávid kezdett egyre kevésbé zsidóként élni. Apósához amint csak tehetett, elvitte a kisfiát. Egyik ilyen út alkalmával Dávid azt találta mondani apósa kocsisának, hogy bizony elvette József eszét a sok tudomány, és reméli, hogy a fia inkább rá hallgat majd, kereskedelemmel foglalkozik, mert pénzt csak pénz szülhet. A kocsis nagyszájú ember volt, és felemlgette ezt Józsefnek visszatérésük alkalmával.

József megfogadta, hogy amint az lehetséges, teletölti unokája fejét az ősi tudománnyal, őseinek történetével, mert a Dávid választotta út sehova nem vezet.

József szomorúan látta, hogy fia az egyik legszentebb parancsolatot szegi meg folyamatosan.

*Tiszteld atyádat és anyádat,
a mint megparancsolta néked az Úr, a te Istened;
hogy hosszú ideig élj, és hogy jól legyen dolgod azon a földön,
a melyet az Úr, a te Istened át te néked.**

* 5Móz 5.16

Mártont mindkét nagyapja kényeztette szeretetével. Szinte versengés támadt közöttük, amely akkor kezdett véresen komollyá válni, amikor a fiúcska kezdte megérteni a különbségeket zsidó és nem zsidó, úr és szolga között. Bizony olyan kérdéseket tett fel, amelyeket egyik nagyapa sem tudott megválaszolni.

1780-ban meghalt Janka apja. Mártont Janka nővére becsempészte a temetésre, ahol egy rosszindulatú rokonnak feltűnt az idegen kisleány. Hatalmas veszekedés és riadalom támadt, az öreg Mártont vivő koporsó is felborult a dulakodásban. A kicsi Márton rémülten vette észre, hogy mennyire más világban él az apja házában és elborzadva hallgatta a gyűlölködő megjegyzéseket, amellyel őt, az anyját és az apját illették. Otthon József elmagyarázta neki, hogy választania kell, mert a világ nem engedi meg ezt a kettősséget. Vagy kikeresztelkedik és beköltözik Kassára Janka nővéréhez, vagy elfelejti, hogy anyja honnan származik és éli a megszokott életét. Márton az utóbbit választotta, ebben bizonyára sokat segített az, hogy az összes pajtása Szepsiben lakott és mindegyikük zsidó volt.

Miután az öreg halálával megszűnt a kassai támogatás, egyre rosszabbul éltek. Dávid italozni kezdett, József pedig továbbra is csak a könyveket bújta és a galíciai zsidókat segítette a letelepedésben. 1783-ra világossá vált, hogy Márton az egyetlen valamire használható férfit a családban. El is küldték tizennyévesen Brünnebe posztót vásárolni. Mindenkit meglepett, hogy visszatértekor magával hozta feleségét, akinek néhány napos ismeretség után vett el Brünneben 1784 márciusában. Az ifjú arának nem volt könnyű dolga Szepsiben, Franciaországból származott, és a jiddist is nehezen beszélte. Márton soha nem adott számot a felől, hogy miért házasodott meg ilyen gyorsan, de nem tellett bele sok idő, az ifjú és árva Katalin teherbe esett, majd megszülette Wolf nevű fiát 1785-ben. A család ekkor került igazán nehéz helyzetbe.

*Ments ki engem az iszaptól, hogy el ne süllyedjek;
hadd szabaduljak meg gyűlölködőimtől és a feneketlen vizekből;**

* Zsolt 69.15

*Segíts meg bennünket, szabadító Istenünk, a te nevednek dicsőségéért;
ments meg minket és bocsásd meg vétkeinket a te nevedért.**

* Zsolt 79.9

*Segíts ki minket a nyomorúságból,
mert emberi segítség hiábavaló.**

* Zsolt 60.13

A bölcs József néha megpróbált a fiába lelket verni, de annak életét kizárólag a siránkozás töltötte ki: bebeszélte magának, hogy mint családfő kudarcot vallott. Nem értette meg, hogy az adott történelmi körülmények vetették őt kényszerpályára, és hogy nem szabad összemérnie magát sógoraival, akik mind nemesek. Dávid az ünnepeket sem tartotta meg, és el-eltűnedezett hosszabb-rövidebb időre.

1788 telén József magas lázzal ágyba feküdt. Magához hívatta Mártont, és elmondta neki mindazt, amire abból emlékezett, amit atyja, Áron mondott el halála előtt. Megeskette Mártont, hogy mindennap felmondja, amit most tőle hallott, és nem mondja el Dávidnak, mert az csak kárt tenne a családi vagyonyban, ha az ugyan létezik. Mesélt neki Margittáról, a Tóráról, Buda ostromáról, a pozsonyi megpróbáltatásokról, de a korábbi időkre már nem tudott pontosan visszaemlékezni, ezért azokra nem is tért ki. Átkozta magát, hogy annak idején nem kérdezte többet atyját a család történetéről és hogy amit halott nem jegyezte fel. Márton megígérte, hogy méltó lesz a küldetéshez.

1790 júliusában József elcsúszott az udvaron és eltörte a lábát. Néhány nap múlva tüdőgyulladásban meghalt. Márton mondta el fölötte a Kadist, Dávid valamelyik kocsmában siratta az öreget.

Márton látta, hogy neki kell megmentenie a családot. Házalni kezdett Nyitra és Sáros megyékben, és 1792 karácsonyán épp azon a napon tért vissza, amikor atyját holtan húzták ki a kútból, ahová részegen aznap reggel behuhant. Már nem tudott tőle elbúcsúzni.

Keserű bánatában összepakolta a családját és megindult Megyaszó felé.

*Mint a madárka, ki elbujdosott fészketől,
olyan az ember, a ki elbujdosott az ő lakóhelyétől.**

* Péld 27,8

